
ІСАЄВА О.С.,
кандидат філологічних наук,
доцент,
Львівський національний
медичний університет
імені Данила Галицького,
м. Львів

КУЛЬТУРА І КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Особистість формується в межах культурного середовища завдяки інтелекту й комунікативним навичкам, які розвиваються в процесі викладання блоку гуманітарних дисциплін у вищих медичних навчальних закладах. В сучасних умовах відбувається найбільший вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на формування студента-медика як особистості з подальшим детермінуванням закономірностей розвитку його культури та інтелекту, що передбачає і вироблення комунікативних навичок.

Ключові слова : студенти-медики, гуманітарні дисципліни, культура, інтелект, комунікативні навички, вищі медичні навчальні заклади.

Личность формируется в культурной среде благодаря интеллекту и коммуникативным навыкам, которые развиваются в процессе преподавания блока гуманитарных дисциплин в высших медицинских учебных заведениях. В современных условиях происходит наибольшее влияние внутренних и внешних факторов на формирование студента-медика как личности с последующим детерминированием закономерностей развития его культуры и интеллекта, что предполагает и вырабатывание коммуникативных навыков.

Ключевые слова : студенты-медики, гуманитарные дисциплины, культура, интеллект, коммуникативные навыки, высшие медицинские учебные заведения.

Personality is formed within cultural environment through intelligence and communication skills which are developed in the process of teaching humanities at higher medical educational institutions. Nowadays, there is the greatest impact of internal and external factors on the development of a medical student as a personality with further determination of the regularities of his/her culture and intelligence development, which involves the formation of communication skills. Personality and its role in the educational process should be viewed from psychological and educational point of view, taking into account culture, intelligence and communication skills which are considered to be very significant factors for future doctors. Therefore, the inevitable social and pedagogical quality of educational evolution at medical educational institutions is the development of culture and intelligence, based on reflection, empathy and assertiveness. There is a distinct interaction between culture and intelligence of the individual, which are considered to be complementary components in the formation of future specialists of healthcare. Culture and intelligence should perform a dominating function in the formation of medical students, creating culture of humane relations in health care system.

Key words : *medical students, humanities, culture, intelligence, communication skills, higher medical educational institutions.*

Постановка проблеми. Сучасна вища медична освіта повинна базуватися на переорієнтації основних компетентнісних вимог відповідно до потреб суспільства і держави. З точки зору педагогіки переконливому обґрунтуванню підлягають системний, діяльнісний, інтегрований і комплексний підходи, оскільки їх суть розкривається з позиції розширення стандартів європейської вищої освіти. Тому складовою процесу інтегрування освіти вищих навчальних закладів є новітні педагогічні компетентності й технології, які необхідно активно впроваджувати у процес навчання студентів-медиків. Лише розуміння особистості як суб'єкта, яке формується в процесі культурної діяльності та спілкуванні, співвідноситься з основами педагогіки і психології, закладаючи принципи гуманістичного світогляду. Тільки за допомогою міжкультурної комунікації створюються цінності, формується

культура і відбувається розвиток інтелекту, відтворюючи національно-культурну ідентичність. Саме формування культури, розвиток інтелекту й комунікативних навичок – це важливі складові чинники для студентів-медиків при викладанні гуманітарних дисциплін, зосереджуючись на міждисциплінарному підході. Таким чином, особистісно-орієнтований підхід зумовлює концентрацію на суб'єктах освіти при особливій ролі викладача як інтелектуала, який є носієм культури і фундатором ситуативного дискурсу. Тому формування дискурсу студентів-медиків базується на соціально-психологічному аспекті, прискорюючи процес здобуття знань, вмінь і навичок в процесі міждисциплінарної інтеграції гуманітарних дисциплін та сприяє покращенню комунікативних навичок, необхідних для повної взаємодії у гетерогенному середовищі щодо виконання функціональних обов'язків майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я.

Отож, компетентнісний підхід відіграє значну роль у таких взаємодоповнюючих категоріях як формування культури й інтелекту та розвиток комунікативних навичок студентів-медиків у вищих закладах освіти, які передбачають кінцеві цілі підготовки сучасного компетентного, інтелектуального і культурного фахівця сфери медицини, що є **метою даного дослідження**. Розвідка взаємозв'язку між формуванням культури та інтелекту як ґрунтовних чинників розвитку комунікації при вивченні гуманітарних дисциплін та встановлення чіткої взаємозалежності компетентнісного підходу щодо закладення теоретичних знань і практичних навичок у вищих навчальних медичних закладах освіти передбачається **завданням статті**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна педагогічна наука закумулювала комплекс досліджень, які стосуються культури, а саме явище культури особистості розглядали науковці П.Г. Щедровицький, В.Т. Кудрявцев, Н.А. Морозова, А.А. Вербицький, В.И. Слободчиков, А.Г. Асмолов, Н.Б. Боденко, Т.М. Буякас, Дж. Брунер, В.А. Сластенін, Дж. Гібсон; проблеми інтелекту торкалися дослідники П.Я. Гальперін, С.Л. Рубинштейн, Н.А. Менчинська, А.М. Матюшкін, Н.Ф. Талізін, О.К. Тіхоміров, А.В. Брушлинський, М.А. Холодная, Б.Г. Ананьєв, В.В. Давидов. Численні дослідження у сфері педагогіки вивчають комунікативні навички окремо від формування інтелекту чи закладання основ культури при вивченні блоку гуманітарних дисциплін, проте необхідно провести паралель між культурою та інтелектом щодо становлення особистості відповідно до сучасних вимог. Адже культура того чи іншого соціуму існує поза індивідом: «мова» культури в найширшому сенсі складає моральні норми, норми міжособистісних відносин, норми права тощо. Індивід у процесі соціалізації, виховання і саморозвитку засвоює всі ці ідеальні нормативи [1, с. 30].

Чимало науковців розглядає комунікацію як важливий компонент загальної культури, зокрема Б.Ф. Ломов, І.О. Василенко, Л.С. Виготський, М.Р. Гінзбург, О.Я. Гойхман, Б.Г. Ананьєв, М.В. Молоканов, також вивчається проблема формування комунікативної культури майбутніх фахівців як важливої складової їх професіоналізму В.М. Галузинським, Л.М. Калашниковою, Л.М. Мітіною, Є.І. Пасовим. А комунікація, з точки зору педагогіки, передбачає врахування соціального досвіду, норм та цінностей сучасного суспільства. Тому рівень комунікативної компетентності індивіда співвідноситься з рівнем його соціалізованості, а також із рівнем прояву певних людських якостей [2, с. 91].

Виклад основного матеріалу дослідження. Культура та інтелект як важливі якості особистості сприймаються взаємопов'язаними між собою і вважаються ключовими факторами у подальшій професійній діяльності медика. Тому культура виступає як інтелектуально-предметна лакуна особистості, що формує всебічний розвиток та комунікативні навички, відображаючи безпосередній вплив на процес становлення і розвитку студентів-медиків. Саме формуючи медика як особистість, погоджуємося з думкою науковця, який зазначає, що особливу роль моральні емоції та почуття відіграють у людському спілкуванні. Тут вони – вища цінність і мета. Спілкування, позбавлене емоційного тепла не може задовольнити одну з вищих, гуманістичних у своїй основі, потреб людини в «розкоші людського спілкування» (Екзюпері) [7, с. 56].

Динамічні зміни щодо реалізації потреб суспільства і держави вбачаємо у необхідності запровадження й поширення особистісно-орієнтованого та особистісно-діяльнісного підходів у процес навчання студентів-медиків у вищих медичних закладах. Тому в процесі викладання гуманітарних дисциплін студент виступає як об'єкт культури, тобто стає її пасивним адре-

сантом. Проте, при формуванні засадничих константів культури студент може стати активним суб'єктом лише за умови якісного сприйняття і розуміння культурної складової, тобто при наявності всебічного та повноцінного розвитку особистості, де комунікативні навички відіграють фундаментальну роль у становленні особистості й відображають рівень її мовленнєвої компетенції. Культура особистості, як цілісне утворення, визначається глибиною, широтою й критерієм освоєння та засвоєння нею національних і загальнолюдських надбань матеріальної й духовної культури, перетворенням їх на свій внутрішній духовний світ, а саме вміння застосовувати у процесі життєдіяльності та спілкуванні з іншими. Особистість є і творінням культури, і її творцем. Освоюючи світ культури, людина творить себе як особистість, і саме через своє особистісне начало спромагається збагачувати цей світ культури [5, с. 54]. Таким чином, справжнє засвоєння культури відбувається лише в тому випадку, коли особистість не лише знаходить культурні форми попередніх поколінь, але й сама виробляє нові ідеї, форми і цінності, тобто визначну позицію відіграє інтелект у формуванні майбутнього професіонала як активний важіль здобуття людських якостей. Необхідно виділити основні аспекти, які впливають на становлення культури та інтелекту студентів-медиків, що безпосередньо відбивається і на розвитку комунікації:

- **соціальний фактор** – передбачає майстерність спілкування, соціальні цінності, становлення незалежної особистості;
- **фізичний фактор** – виробляє силу, витримку і підтримку здоров'я;
- **психологічний фактор** – сприяє гармонії інтелекту, мислення, емоцій, знань і людських цінностей;
- **філософський фактор** – включає підхід до культури моральної свідомості, особистісних цінностей і формування якостей характеру.

Слід зазначити, що особистість формується в межах культурного середовища завдяки інтелекту й комунікативним навичкам, які розвиваються в процесі викладання блоку гуманітарних дисциплін та міждисциплінарній інтеграції у вищих медичних навчальних закладах. Тому неминуchoю соціально-педагогічною якістю еволюції освітньої прерогативи у медичних закладах освіти є розвиток культури та інтелекту, що базуються на рефлексії, емпатії та асертивності, тобто – здатність ґрунтовно розуміти психоемоційний стан, почуття і переживання пацієнта, спроможність увійти в стан пацієнта, вміння співпереживати і співчувати хворим та їх родинам. Відчуття співчуття у студента-медика оптимізує його зусилля і дії, також впевненість у прийнятті рішень чи у тактиці лікування, а саме підтримує, заохочує і підсилює успішність майбутніх медиків. При формуванні рефлексії, емпатії та асертивності поглиблюються теоретичні знання, практичні навички і переконання, які дають можливість досконало відчувати зворотній зв'язок, випробовувати психічні зміни пацієнтів або подумки співпереживати проблеми пацієнтів чи поставити себе на їх місце.

При викладанні блоку гуманітарних дисциплін повинні реалізуватися широкі можливості саме міжпредметних зв'язків, комплексний підхід до навчання і систематичне виховання студента-медика як особистості. Отож, основними компонентами формування особистості є моральна та естетична культура, яка передбачає етику, біоетику і деонтологію, а також інтелектуальний розвиток (IQ студента), які взаємопов'язані між собою і безпосередньо впливають на становлення самодостатнього медика. Ці принципи досягаються завдяки органічному поєднанню навчання, читання і розвитку комунікативних навичок із формуванням основ знань про навколишній світ, особистість, суспільство, що базується на національно-

му і морально-етичному вихованні. Отож, навчання у вищому медичному закладі освіти повинно скеровуватися на комплексне вирішення усіх навчальних завдань, здобуття практичного досвіду, виховання і розвитку. У цьому принципі найбільше детермінується взаємозв'язок усіх основних компонентів організації навчального процесу: цілей, змісту, методів, форм і засобів, тобто комплексний підхід до навчально-виховного процесу підвищує його результативність і різнобічність ефективності.

Також необхідно розглядати формування студентів-медиків з огляду на загальний розвиток інтелекту як здатності розв'язувати, аналізувати та розбирати у майбутньому складні ситуаційні проблеми. Таким чином, погоджуємося із визначенням науковця В.В. Ягупова, що професійна компетентність є «складним інтегральним, інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, що формується у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця у ВНЗ, проявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності» [10]. Вважаємо, що розвиток інтелекту у студентів-медиків відбувається при вивченні блоку гуманітарних дисциплін завдяки:

- інтелектуальному тренінгу як об'єкту проектування;
- особливій сучасній формі навчання гуманітарним дисциплінам з огляду на компетентнісний підхід;
- психолого-педагогічним законодавством про розвиток загального та професійного інтелекту;
- формуванню мовної реакції як складової комунікативних навичок і думки, що регулюються враженнями;
- відображувальній, ціннісно-орієн-

тованій та прогностично-перетворювальній функції інтелекту.

Саме інтелект як складова культури формується при стійких емпіричних засадах – розвитку мовлення, мислення і мови. Ще однією характеристикою культурної особистості є ступінь розвитку її інтелекту, який вважається досить складним і неповторним утворенням кожної особистості. Тобто, аналіз на когнітивному рівні «картини світу» особистості дає можливість виявити інтелектуальну сферу студента-медика з огляду на його світосприйняття та пізнання. Тому необхідно розрізняти думку та інтелект, які вважаються прерогативою самонавчання, саморозвитку, самоосвіти і самовдосконалення, що уможливило процес створення чогось нового за допомогою впливу на себе, на своє «Я», тобто відбувається чіткий взаємозв'язок, який залежить від рівня інтелектуальної культури особистості й простежується аналіз мовленнєвої діяльності та осмислення реальної дійсності. Отож, простежується взаємодія між культурою та інтелектом особистості як взаємодоповнюючими компонентами у становленні майбутнього фахівця охорони здоров'я.

Тим не менш, викладач завжди був, є і залишатиметься провідною фігурою у освітньому процесі вищих навчальних закладів освіти. Таким чином, рівень професіоналізму, освіти, ерудиції, хороші манери і людяність студентів, а, отже, подальший моральний, інтелектуальний, культурний і духовний розвиток молодого покоління залежить від професійної культури викладача, його фізичного, психічного і морального здоров'я та потенціалу, його креативності чи творчості саме при викладанні блоку гуманітарних дисциплін. Тому важливою складовою в процесі навчання студентів-медиків є формування викладачем позитивної навчальної мотивації та роз'яснення відповідальності й етичних норм майбутньої професійної діяльності, які складають культуру спіл-

кування. Отже, педагог повинен дбати про врахування принципів доступності, докладаючи зусиль викликати зацікавлення до особистості і тих характерних обставин, що формують світогляд студентів-медиків відповідно до епохи, соціальних та культурних умов сьогодення. За словами А.М. Бойко, «...студенти цінують творчість викладача, наявність у нього почуття нового, його вміння відступити від визначених педагогічних шаблонів і канонів, вони не люблять сірості й однотипності, засуджують необ'єктивність, відсутність єдності в словах, діях і особливо – підвищені вимоги при поверхневих знаннях предмета самим викладачем» [3, с. 91].

Вважаємо, що майбутні медичні фахівці повинні володіти наступними основними видами професійної компетентності як важливими факторами культурної, інтелектуальної та освітньої особистості, які вирізняє дослідниця Т.І. Шамова [9]:

- спеціальна компетентність, пов'язана з безпосередньою професійною діяльністю;
- соціальна компетентність, яка реалізується у вмінні співпрацювати, організовувати спільну діяльність колективу на досягнення цілей, брати на себе відповідальність за спільні результати;
- особистісна компетентність – здатність до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації, прагнення до постійного підвищення освітнього рівня;
- вміння організувати власну працю;
- оволодіння лідерськими якостями у сукупності з харизмою.

Тому для розвитку вище зазначених характеристик викладачі повинні застосовувати сучасні інтерактивні форми і методи викладання, які базуються на активності, критичності, свободі мислення й конструктивній комунікації, що сприятиме закладенню основ гуманістичного світосприйняття та цінностей. Для якісної підготовки спеціаліста до майбутньої профе-

сійної діяльності у полікультурному середовищі необхідно створити систему формування такого рівня фахівця, який усвідомлює особливості соціуму та зможе здійснювати професійну діяльність з їхнім урахуванням. Саме при викладанні блоку гуманітарних дисциплін необхідно використовувати такі методи як дискусії, дебати та рольові ігри.

Як зазначалося вище, педагогіка діалогу, партнерства, співпраці та людської орієнтації ставить в центр уваги компетентнісний підхід, який передбачає потреби, інтереси та переваги саме студента у навчальному закладі. Як стверджує науковець, неповторність властива кожній особистості настільки органічно, що якщо її відняти, то зникне сама особистість [6, с. 389]. Отож, особистість та її роль у навчальному процесі варто розглядати з психолого-педагогічної точки зору, беручи до уваги культуру, інтелект та комунікативні навички, які вважаються вкрай важливими факторами для майбутніх лікарів. Тому цілеспрямоване використання системного, діяльнісного, інтегрованого та комплексного підходів у навчальному процесі студентів-медиків передбачає сучасний комплекс форм, методів і прийомів, спрямованих як на вирішення окремих завдань, так і на формування загальних і спеціальних знань, умінь та навичок. В процесі викладання гуманітарних дисциплін даний комплекс передбачає закладання фундаментальних засад особливої лакуни культури та інтелекту студентів-медиків у вищих навчальних закладах. Як зазначає науковець Т.Г. Винокур, «феномен мовленнєвої поведінки стоїть на трьох китах, лише один з яких – внутрішньомовні закономірності підсистемної диференціації стилістичних явищ. Два інших – це зовнішні закономірності соціальних і соціально-психологічних умов комунікації, завдяки чому мовленнєва поведінка постає як візитна картка людини у товаристві, яка відображає реальну взаємодію лінгвістич-

них і екстралінгвістичних факторів [4, с. 29]. Отже, підтверджується гіпотеза, що в сучасних умовах відбувається найбільший вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на становлення особистості з подальшим детермуванням закономірностей розвитку її культури та інтелекту, що передбачає і формування комунікативних навичок у студентів вищих медичних навчальних закладів.

Висновок. Культура та інтелект як складові чинники, що пронизують собою ключові компетентності студентів-медиків повинні активно імплементуватися у навчальний процес гуманітарного блоку при активному використанні мови та інших засобів комунікації, а також при застосуванні різноманітних інтерактивних технологій. Фахівець медичної сфери повинен бути зрозумілим, наближеним до своїх колег та пацієнтів з переконли-

вою аргументацією. Саме тому базове підґрунтя викладання гуманітарних дисциплін повинно бути диференційованим, виразним та послідовним відображенням реальних ситуацій. Викладач повинен навчити студентів-медиків відстежувати мотиви, цілі і стратегії спілкування. Як інтелектуальна особистість лікар повинен вміти членувати мовленнєвий акт, контролювати спілкування, вдало застосовувати варіативність комунікативних засобів, дотримуючись культури дискурсу. Культура та інтелект повинні виконувати домінуючу функцію у становленні студентів-медиків, формуючи культуру гуманних відносин у сфері охорони здоров'я. **Перспективу дослідження** вбачаємо у розвитку гуманістично-орієнтованої мовної «картини світу» у студентів-медиків як складової професійної компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев А.Н. Культурология / А.Н. Андреев // *Личность и культура*. – Минск, 2002. – С. 30.
2. Бердник Л.Г. Актуализация невербального общения в двадцать первом веке / Л.Г. Бердник // *Перспективы*. – 2002. – № 2(18). – С. 90-94.
3. Бойко А.Н. Теория и методика формирования воспитывающих отношений в общеобразовательной школе / А.Н. Бойко. – К. : Высш. шк., 1991. – 99 с.
4. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения / Т.Г. Винокур. – М. : Наука, 1993. – 172 с.
5. Винокуров В.И. Универсалии личностной культуры / В.И. Винокуров // *Человек в культуре России: Материалы VIII Всероссийской научно-практической конференции, посвященной Дню славянской письменности и культуры*. – Ульяновск : ИПК ПРО, 2000. – 165 с.
6. Ильенков Э.В. Философия и культура / Э.В. Ильенков. – М. : Политиздат, 1991. – 463 с.
7. Культурология: Курс лекций. В 2 ч. / Под ред. В.Ф. Мамонова. – Челябинск, 1999. – Ч.1. – С. 56.
8. Шамова Т.И. Система последипломного образования руководителей образовательных учреждений: опыт, проблемы, перспективы / Т.И. Шамова // *Педагогическое образование и наука: Науч.-метод. журнал*. – 2004. – № 3. – С. 3-9.
9. Ягунов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В. Ягунов, В.І. Свистун // *Наукові записки НаУКМА : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. – Том 71. – 2007. – С. 3-8.